

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ
Φορμίωνος 83, Καισαριανή, τ.κ. 161 21. Τηλ. 210-7224123 fax.: 210-7223584
(Internet) <http://www.imkby.gr> - (e-mail) info@imkby.gr

Άριθμ. Πρωτ. Φ.1/3/474

Έν Καισαριανῇ τῇ 14ῃ Ἰουλίου 2020

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 222α

Πρός
τούς Πανοσι(ολογι)ωτάτους καί Αἰδεσιμ(ολογι)ωτάτους Πρεσβυτέρους,
τούς Ἱεροκήρυκες καί τούς Ἐφημερίους, τούς Ἱερολογιωτάτους Διακόνους
καί τὰ Ἦγουμενοσυμβούλια τῶν Ἱερῶν Μονῶν
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας.

Ἀγαπητοί Πατέρες καί Ἀδελφοί,
Ὅσιώτατες Ἀδελφές,
Χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Η απόφασις τοῦ Προέδρου τῆς Τουρκίας Ταγίπ Ρετζέπ Ἐρντογάν νά

μεταβάλει τόν χαρακτήρα τῆς χρήσεως τοῦ πανίερου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ
Σοφίας στήν Κωνσταντινούπολη μετατρέποντάς τον ἀπό μουσεῖο πού εἶχε

ἀνακηρυχθεῖ ἀπό τόν Μουσταφᾶ Κεμάλ (Ἀτατούρκ) τό 1934 σέ ἰσλαμικό τέμενος φέρει στήν μνήμη μας ἱστορικές πληροφορίες τίς ὁποῖες καταχωροῦμε ρίπτοντες τό φῶς τῆς ἱστορίας γιά νά κατανοήσουμε τά συμβαίνοντα στίς μέρες μας.

Ἡ «μεγάλη Ἐκκλησία», ὅπως ἀναφέρεται στίς πηγές ἀνοικοδομήθη ὑπό τοῦ Ἰουστινιανοῦ καί ἐγκαταστάθη τήν 27 Δεκεμβρίου τοῦ 537μ.Χ. ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τόν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τήν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ κατά τόν ἀπόστολο Παῦλο (Πρός Κορινθίους Α΄, α΄, 24). Ἐκτίσθη εἰς δόξαν τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί μαρτυρίαν αἰώνιον τοῦ μυστηρίου τῆς θείας οἰκονομίας καί τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καί Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ κατά τόν λόγον τοῦ ἀποστόλου Παύλου «μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Πρός Τιμόθεον Α΄, γ΄, 16).

Πρόκειται γιά ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς μεγαλοφυΐας καί εἶναι παγκοσμίως γνωστό ὡς ἓνα μνημεῖο τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ἀξία του παραμένει οἰκουμενική ἐπειδὴ ὁ Χριστιανισμός ἔχει ὑπερεθνική καί οἰκουμενική ἀκτινοβολία.

Γιά μᾶς τούς ὀρθοδόξους ὁ Ναός τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐκφράζει μέ ὑλικά στοιχεῖα τήν πνευματικότητα καί τό ἥθος τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐπίσης στό Ναό ἀντανακλᾶται ἡ δόξα καί ἡ εὐπρέπεια τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀναφέρεται στό ἀπολυτίκιο τῆς Ἀκολουθίας τῶν Ἑγκαινίων :

«Ὡς τοῦ ἄνω στερεώματος τήν εὐπρέπειαν, καί τήν κάτω συναπέδειξας ὠραιότητα, τοῦ ἁγίου Σκηνώματος τῆς δόξης σου Κύριε. Κραταίωσον αὐτὸ εἰς αἰῶνα αἰῶνος, καί πρόσδεξαι ἡμῶν, τὰς ἐν αὐτῷ ἀπαύστως προσαγομένας σοι δεήσεις, διὰ τῆς Θεοτόκου, ἡ πάντων ζωῇ καί ἀνάστασις»

Αὐτή τήν ἔνσαρκη φανέρωση τῆς ἔνδοξης οὐράνιας Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, πρὸς τήν ὁποίαν ὁδηγεῖ τὸν πιστό ἡ θεία λατρείας, διεκήρυττε ὁ περικαλλὴς Ναὸς τῆς Πρωτεύουσας τῆς Χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Ὡς πρῶτο κείμενο ἱστορικῆς μαρτυρίας καὶ ἀξίας πού ἀφορᾷ στὸν Ναὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατὰ τήν ἄλωση τοῦ 1453 ἐπελέγη ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Γουσταύου Σλουμβερζέ, *Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ἡ Πολιορκία καὶ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453*. Γράφει ὁ διακεκριμένος Βυζαντινολόγος (1844-1929) γιὰ τήν εἴσοδο τοῦ Πορθητοῦ στήν Πόλη καὶ στὸν Ναό:

1. «Καὶ ἡ μὲν σφαγὴ περιωρίσθη εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς νίκης, ἡ δὲ δῆωσις (ληηλασία) ἐπετράπη ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Τὸ ἀπόγευμα τῆς πρώτης ἡμέρας, ἴσως δὲ τὴν ὑστεραίαν τὸ πρῶτον, ὁ σουλτᾶνος Μωάμεθ προέβη εἰς τὴν πανηγυρικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν. Ἦτο νεώτατος, ἔχων ἡλικίαν εἰκοσιπέντε περίπου ἐτῶν, εἶχε δὲ μεγάλους καὶ παχεῖς ἐρυθροὺς μύστακας. Ὅπισθεν δ' αὐτοῦ εἶπετο ὑπερηφάνως πολυάριθμον ἐπιτελεῖον, συνιστάμενον ἐκ τῶν πρωτευόντων βεζυρῶν, πασσάδων καὶ βέηδων τοῦ στρατοῦ, φερόντων πολυτελεῖς στολὰς καὶ ὄπλα ἀκτινοβολοῦντα καὶ περιστοιχιζομένων ὑπὸ μεγάλου ἀποσπάσματος γενιτσάρων ἐκλελεγμένων μεταξὺ τῶν ὠραιότερων καὶ τῶν πλουσιώτερον ὠπλισμένων. Ἡ λαμπρὰ συνοδία, ἀναχωρήσασα ἔφιππος ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, τοῦ σημερινοῦ Τὸπ-Καποῦ, διὰ τῶν μεγαλειτέρων ὁδῶν διελθοῦσα τὴν φρικωδῶς ἡρημωμένην πόλιν καὶ καταπατοῦσα ἀπειράριθμα πτώματα, μετέβη κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Καταβάς δ' ὁ σουλτᾶνος ἀπὸ τοῦ ἵππου πρὸ τῶν εὐρειῶν χαλκῶν καὶ ἀργυρηλάτων πυλῶν, ἐγονυπέτησε, καὶ, ταπεινούμενος πρὸ τοῦ θεοῦ τοῦ παρασχόντος τέλος εἰς αὐτὸν τὴν

πολυπόθητον εκείνην νίκην, ἔλαβε δρᾶκα χώματος καὶ κατεσκέδασεν (διεσκόρπησε) αὐτὸ κατὰ τῆς σαρικοφόρου κεφαλῆς. Ἐπειτα δ' ἠγέρθη καὶ εἰσῆλθεν ὑπὸ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς θόλους τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ σκηνὴ ἐκείνη ὑπῆρξε μία τῶν ἐπισημοτάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Προχωρῶν δ' ὁ νεαρὸς μονάρχης εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ θαυμασίου ναοῦ τοῦ καταπληκτικώτατα μολυνθέντος ὑπὸ τῶν φρικτῶν ἐκείνων σκηνῶν φόνου καὶ δηρώσεως (ἄρπαγῆς), παρετήρει ἐν σιγῇ τὸ ἔκπαγλον ἐκεῖνο θέαμα, τεταραγμένος ὑπὸ τῆς σεπτῆς ἐκείνης μεγαλοπρεπείας. Ἰδὼν δέ τινα τῶν ὑπ' αὐτὸν μαχητῶν θραύοντα τεμάχιον μαρμάρου τοῦ περικαλλεστάτου ἐδάφους, ἠρώτησεν αὐτὸν αὐστηρῶς διὰ τί ἔπραττε τοῦτο. «*Αὐτὸ εἶνε μνημεῖον τῶν ἀπίστων*», ἀπήντησεν ὁ φανατικὸς Τοῦρκος, «*ἐγὼ δὲ εἶμαι γνήσιος πιστός*». Ἄλλ' ὁ Μωάμεθ, ὅστις εἶχεν ἀρκετὴν μόρφωσιν, ὥστε νὰ κατανοῇ τὸ κάλλος τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὀργισθεὶς σφόδρα ὑπὸ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, ἐξείλκυσε τὸ γιαταγάνιον, καὶ ἔπληξε δι' αὐτοῦ τὸν μεθ' οὗ ὠμίλει, εἰπὼν εἰς αὐτὸν, ὅτι εἶχε μὲν ἐπιτρέψει εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τὴν δήωσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν δούλωσιν τῶν κατοίκων, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον ἐπεφύλασσε τὰ κτίρια τῆς πορθηθείσης πόλεως. Ἐπειτα δ' ἐκάλεσεν ὁ σουλτᾶνος ἱμάμην, «ἓνα τῶν ἀκαθάρτων ἐκείνων ἱερέων», λέγει ὁ Λατῖνος χρονογράφος, καὶ διέταξεν αὐτὸν νάναβῃ ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἄμβωνος καὶ ἀναγνώσῃ ἐπ' αὐτοῦ μεγάλη τῇ φωνῇ τὸ σύμβολον τῆς μωαμεθανικῆς πίστεως. Αὐτὸς δὲ, σταθεὶς ὀρθίος παρὰ τὴν λιθίνην ἀγίαν τράπεζαν καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν Μέκκαν, προέβη εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ προσευχήν. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς ὑπάτης Σοφίας τοῦ ἐνσαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου, ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας πρὸς δόξαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, μετεβλήθη εἰς τζαμίον...

Συνεχίζων δ' ὁ σουλτᾶνος. τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν τῷ παμμεγέθει οἰκοδομῇ καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ τῶν

ἀποπερατούντων τὴν ἀπαγωγὴν τῶν ἀθλίων ἀνδραπόδων (ἄβουλο πρόσωπο ποῦ ἐξυπηρετεῖ σκοπούς ἄλλου), δίκην ἄλλων κτηνῶν, κατ' ἀρχαίαν σλαβικὴν διήγησιν, ἣτις οὐδαμῶς συμφωνεῖ πρὸς ἐκείνην ἣς ἐποίησάμην μνείαν ἀνωτέρω, εὐρέθη ἀπέναντι πύλης τινὸς, ἣς τὰ ὑψηλὰ καταπετάσματα ἀνοιχθέντα αἴφνης παρέσχον εἰς αὐτὸν τὸ θέαμα πλήθους ὀρθοδόξων ἱερέων περιστοιχιζόντων τὴν ἀγίαν τράπεζαν. Προχωρήσαντες δὲ οὗτοι μετὰ σπουδῆς εἰς συνάντησιν τοῦ Μωάμεθ, ἔπεσον γογκλινεῖς, ἱκετεύοντες αὐτὸν διὰ μεγάλων κραυγῶν νὰ μὴ διατάξῃ τὸν φόνον αὐτῶν. Παρετήρησεν αὐτοὺς μετ' ἐλέους, καὶ, νεύων εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς χειρὸς νὰ ἐγερθῶσιν, ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ σωθῶσι ζῶντες. Ἐπειτα δὲ ἀπέστειλε κήρυκας δημοσίους ἀνὰ τὴν πόλιν, διατάσσων νὰ παύσῃ ἡ σφαγὴ. Εἶνε δὲ πιθανὸν, ὅτι κατὰ τὴν εἰσὸρμῃσιν τῶν στιφῶν τῶν δολοφόνων οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι εἶχον δυνηθῇ, χωρὶς νὰ γείνωσιν ὁρατοί, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ἱερόν, ὁπόθεν ἐξῆλθον κατὰ τὴν ἄφικιν τοῦ σουλτάνου.

Ἀμέσως δὲ κατόπιν, κατὰ μὲν τὸν Φραντζῆν καὶ τὸν Χαλκοκονδύλην αὐτὴν ἤδη τὴν 29 Μαΐου, κατὰ δὲ τὸν Δούκαν τὴν 30 τὸ πρῶτον, εἰσῆλθεν ὁ Μωάμεθ πανηγυρικῶς καὶ εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον τὸ λεγόμενον τῶν Βλαχερνῶν, ὅπερ ἀπὸ μακρῶν αἰώνων κατώκουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῷ.

Λέγουσι δὲ, ὅτι, διερχόμενος διὰ τῶν λαμπρῶν αἰθουσῶν, τῶν τότε γυμνῶν καὶ ἡρημωμένων, ἅτε λαφυραγωγηθεισῶν ὑπὸ τοῦ ληστρικοῦ αὐτοῦ στρατοῦ, καὶ συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀτυχίας, ἀπήγγειλε μεγάλη τῇ φωνῇ περιωνύμους τινὰς περσικοὺς στίχους ἀναφερομένους εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου καὶ λέγοντας «*Σήμερον ἡ ἀράχνη ἀπέβη ὁ φρουρὸς τοῦ ἀνακτόρου τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἔπλεξε τὸν ἱστὸν*

αὐτῆς πρὸ τῆς πύλης αὐτοῦ· οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφρασαΐμπ ἀπηχοῦσι τὸ
θρηνῶδες ᾄσμα τῆς γλαυκός»¹

* * * * *

2. Ὡς δεύτερον κείμενον ἐπελέγη νά ἀναφερθοῦν πληροφορίες περὶ τῆς
ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως κατὰ τὴν ἄλωσιν. Ἡ Ἄλωσις τῆς
Κωνσταντινουπόλεως συνέβη δεκαπέντε ἔτη μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Φερράρας –
Φλωρεντίας τὸ 1438-9.

Οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἀπεδέχοντο τὴν συμφωνηθεῖσα
ἔνωσιν. Τὴν δυσμένεια καὶ ἀντίδρασί τους στοὺς ταπεινωτικούς ὅρους τῆς
ἐνώσεως γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους ἐκτός τῶν ἄλλων ἔτρεφον καὶ ἡ ἐμπειρία ἀπὸ
τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους τῆς Δ΄ Σταυροφορίας. Οἱ
Σταυροφόροι ἐκκίνησαν νά ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες τοὺς Παναγίους
Τόπους καὶ ἀντὶ νά στραφοῦν ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐστράφησαν ἐναντίον τῆς
Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν κατέλαβαν (1204).

Οἱ πηγές μαρτυροῦν ὅτι ἦσαν τέτοιες οἱ καταστροφές καὶ οἱ λεηλασίες,
ὥστε οἱ καταστροφές καὶ οἱ λεηλασίες κατὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν
Τούρκων νά μὴν συγκρίνονται μέ αὐτές τῶν Σταυροφόρων. Αὐτὰ
ἐπιβεβαιώνονται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι μετεφέρθησαν στὴν Βενετία τὰ
πολύτιμα καὶ μοναδικὰ κειμήλια καὶ θησαυρίσματα ὅπως ἡ χρυσή ἀγία

¹ Ἴδε τὸ ἀκριβές κείμενον τῶν στίχων παρὰ τῷ Cantemir, *Histoire ...de l' empire ottoman*. Ἐν
Παριείοις. 1743. Τόμ. Β΄, σ. 45. Τὴν λεπτομέρειαν ταύτην μαρτυρεῖ εἰς ἡμᾶς μόνος ὁ
Καντεμίρ. Καθ' ἃ δὲ παρατηρεῖ ὁ Pears (Pears, *The destruction of the greek empire and the
story of the capture of Constantinople by the Turks*, Ἐν Λονδίῳ 1903, σ. 373 καὶ στὴν
Ἑλληνικὴ ἔκδοσίν του : Σέρ Ἐντουίν Πήαρς, *Ἡ καταστροφή τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας-Ἡ
ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1453*, β΄ ἔκδοσις, Μτφ. Ἰ. Κασσεσιάν- Χ. Κασσεσιάν,
«Στοχαστής», Ἀθήνα 2005, σ. 373) ὁ μελαγχολικὸς ἐκεῖνος διαλογισμὸς ἐν περιστάσεσιν
οὕτω δραματικαῖς δὲν εὐρίσκεται ἐν διαφωνίᾳ πρὸς ὅσα γινώσκωμεν περὶ τοῦ χαρακτηῖρος
τοῦ νεαροῦ καὶ ἀλλοκότου ἐκείνου ἡγεμόνος. Γουσταύου Σλουμβερζέ, Κωνσταντῖνος
Παλαιολόγος καὶ ἡ Πολιορκία καὶ Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ
1453 μετ' εἰκόνων καὶ ἐνός χάρτου κατὰ μετάφρασιν ἀδεία τοῦ συγγραφέως ὑπὸ τοῦ Σπυρ.
Π. Λάμπρου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Ἐν Ἀθήναις 1914 (ἀκριβῆς ἀνατύπωσις), Ἐκδόσεις
Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 402-405).

Τράπεζα τῆς ἁγίας Σοφίας στὸν Ἱερό Ναό τοῦ ἁγίου Μάρκου στήν Βενετία καί ἡ εἰκόνα τῆς Θεότοκου τῆς ἐπευλογημένης «Νικοποιοῦ» πρό τῆς ὁποίας ἐψάλη ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος στήν Κωνσταντινούπολη. Καί αὐτή ἐκτίθεται στὸν ἴδιο Ἱερό Ναό. Πλεῖστα ὅσα στολίζουν τὴν πόλη τῶν Βενετῶν καί ἄλλων πόλεων τῆς Δύσεως υπάργησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη.

«Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ (1360-30 Ἰουνίου 1439) ἓνα περίπου μῆνα πρό τῆς ὑπογραφῆς του ὅρου τῆς ἐνώσεως εἶχεν ἀποθάνῃ εἰς τὴν ὀγδοὴν δεκαετία τῆς ζωῆς του, ταφείς στήν Φλωρεντία, ἐκεῖ ἐν τῷ παρεκκλησίῳ Ρουτσελλάϊ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς νέας, (*Santa Maria Novella*), ὅπου μέχρι σήμερον σώζεται ὁ τάφος αὐτοῦ. Ἀντ' αὐτοῦ ὑπέγραψε τὸν ὅρον ὁ μέγας πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος Μάμας. Ὑπέγραψαν πρὸς τούτοις οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων πατριαχείων, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, τῆς Μολδαβίας καί τῆς Τραπεζοῦντος. Οἱ τῆς Ἰβηρίας (Γεωργίας) εἶχον δραπετεύσῃ. Ἐκ τῶν μὴ ὑπογραψάντων ἦτο ὁ Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός. Οὗτος ἦτο καί ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριαρχείου Ἀντιοχείας, διὰ τοῦτο ὑπέγραψε μόνον ὁ δεύτερος ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ὁ Ρωσίας Ἰσίδωρος. Ὁ Ἰσίδωρος, ὡς ὑπογράψας τὴν ἔνωσιν καί ἐμμένων εἰς αὐτήν, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Ρωσίας, τὰ δὲ τρία ἀνατολικά πατριαρχεῖα» (Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων), διὰ συνόδου ἐν Ἱερουσαλήμ, τῷ 1443, ἀπεκήρυξαν τὴν ἔνωσιν».²

Εἰς τὸν πατριαρχικόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεβιβάσθη ὁ Κυζίκου Μητροφάνης (1440), ὁπαδὸς τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' αὕτη ἀντέβαινεν εἰς τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἔνωσιν, διότι ἐνεῖδεν, ὅτι αὕτη δὲν ἦτο τὸ σωτήριον πολιτικὸν μέσον, τὸ ὁποῖον ἐζήτει.

² Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, β', ἔκδοσις, ἐκδ. οἶκος «ΑΣΤΗΡ», Ἀλ. καί Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1959 σσ. 395.

Οὐδεμίαν βοήθειαν παρέσχεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν πατριάρχην Μητροφάνην, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο εὐρίσκετο σχεδὸν ὑπὸ παραίτησιν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν (1443). Ὁ πατριαρχικὸς θρόνος ἔμεινε κενὸς ἐπὶ δύο ἔτη, μετὰ τὴν πάροδον τῶν ὁποίων πατριάρχης ἔγινε ὁ λατινόφρων μέγας πρωτοσύγκελλος Γρηγόριος Μάμμας (1445), μὴ εὐρὼν μεγαλυτέραν ὑποστήριξιν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ἐνώσεως. Ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἡ γνώμη, ὅτι τῷ 1450 (ἢ 1451) ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ ΙΑ' (ἢ ΙΒ') συνήλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν ἔνωσιν καὶ καθήρεσε τὸν πατριάρχην.³

Ὡς πρὸς τὴν Σύνοδον αὕτη καὶ τοὺς συμμετέχοντας ἔχουν δημιουργηθεῖ πολλές ἀμφισβητήσεις λόγῳ πολλῶν αἰτιῶν.

Ἀληθεύει μόνον, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1450 ἢ 1451) οἱ Ὁρθόδοξοι ἐξεδίωξαν τὸν πατριάρχην Γρηγόριον. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος (ὁ Παλαιολόγος), βλέπων τὰς προόδους τῶν Τούρκων, ἔδειξε μεγαλύτερον τοῦ προκατόχου ζῆλον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐνώσεως. Τὴν 12ην Δεκεμβρίου 1452 ὁ πρῶν Ρωσίας Ἰσίδωρος, ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Ρώμης Νικολάου τοῦ Ε', ἐτέλεσεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ, παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος, κοινήν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ἱεροτελεστείαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγνώσθη ὁ ὅρος τῆς συνόδου καὶ ἐμνημονεύθη τὸ ὄνομα τοῦ πάπα. Μετὰ ἕξ περίπου μῆνας ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων (29 Μαΐου 1453).⁴

³ Μ. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ πίνακες*, σελ. 467 καὶ Χρήστου Παπαϊωάννου, *Τὰ πρακτικά τῆς λεγομένης τελευταίας συνόδου ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀξία αὐτῶν*, (Βυζ. Χρονικά Πετροπόλεως, ρωσιστὶ, 1895, ἐλληνιστί : *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* Κωνσταντινουπόλεως, τόμος ἔτους ΙΕ' (1895/96) σσ. 237-238 κ.ἐξ. "Ἐκδοσις Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τ. 19, Θεσσαλονίκη 1987 καὶ τόμος ἔτους ΙΣΤ' (1896/1897) σσ. 40 κ. ἐξ. "Ἐκδοσις Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τ. 20, Θεσσαλονίκη 1987.

⁴ Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, *ἐνθ' ἄνωτ.* σσ. 395-396.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Τό θέμα καθιστᾷ ἐνδιαφέρον καί ἐπίκαιρον Ι. Ἀπό τόν πέτρινο στόν πνευματικό νά ἐκθέσουμε τήν ἀγιογραφική διδασκαλία περί τοῦ Ναοῦ. Ἡ περί Ναοῦ ιδέες στήν Παλαιά Διαθήκη προοδευτικά ὀδήγησαν ἀπό τόν πέτρινο στόν πνευματικό Ναό.

1. Ἡ ἀξία τοῦ Ναοῦ εἶναι ἀμφοτερίζουσα.

Τήν ἐποχή τῶν Ἰουδαίων βασιλέων, ἄν καί ὁ ναός ἐξάκολουθεῖ νά παίζει αὐτό τό βασικό ρόλο στή λατρεία τοῦ Ἰσραήλ, ἡ ἀξία του παρουσιάζεται ὡς ἀμφοτερίζουσα. Γιά ἀνθρώπους μέ ἐπιφανειακό θρησκευτικό πνεῦμα, οἱ τελετές πού γίνονται στό ναό τείνουν νά μήν ἔχουν πιά νόημα. Ἐξάλλου, ἡ προσήλωση πού ἔχουν στό ναό, κινδυνεύει νά μετατραπεῖ σέ προληπτική

πίστη. Θά λένε: «*ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου ἐστὶν*»⁵, σάν νά ἔπρεπε ὁ Θεός νά προστατεύει τὸ ναὸ μέ κάθε τρόπο, κι ἂν ἀκόμα ὁ λαὸς πού συχνάζει ἐκεῖ δέν ἐκτελεῖ τὸ Νόμο. Αὐτές οἱ παρεκκλίσεις ἐξηγοῦν τὴν ἐπιφυλακτικὴ στάση τῶν προφητῶν ἀπέναντι στοῦ Ναοῦ. Βέβαια, ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ὁ Γιαχβέ στοῦ πρῶτο ὄραμα τοῦ Ἡσαΐα⁶, καὶ ὁ ἴδιος προφήτης ἐξαγγέλλει ὅτι αὐτός ὁ τόπος δέ θά καταστραφεῖ ἀπὸ τὸν ἀσεβὴ Σενναχηρείμ⁷ (Βασιλέας τῆς Συρίας πού εἶχε ἐπιτεθεῖ στοὺς Ἰουδαίους). Ἀλλὰ ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον, οἱ προφῆτες Ἡσαΐας, Ἰερεμίας καὶ Ἰεζεκιήλ, καταγγέλλουν τὸν ἐπιφανειακὸ χαρακτήρα τῆς λατρείας πού γίνεται ἐκεῖ μέσα⁸, καὶ ἰδίως τίς εἰδωλολατρικὲς πράξεις πού διεισδύουν σ' αὐτήν⁹. Τέλος, προβλέπουν ὅτι ὁ Θεός θά ἐγκαταλείψει αὐτὴ τὴν κατοικία πού εἶχε διαλέξει, καὶ ἀναγγέλλουν τὴν καταστροφή της ὡς τιμωρία τῆς ἐθνικῆς ἀμαρτίας¹⁰. Ὁ αὐθεντικὸς χαρακτήρας τῆς λατρείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐνδιαφέρει, πράγματι, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸν ὑλικὸ συμβολισμό τοῦ Ναοῦ, μέ τὸν ὁποῖον ὁ Θεός εἶχε συνδέσει τὴν παρουσία Του γιὰ ἓνα ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα.

2. Ἀπὸ τὸν πρῶτο ναὸ στοῦ δεύτερο.

Πράγματι, ὁ ναὸς τῆς Ἱερουσαλήμ παρακολουθεῖ τίς ἀλλαγές τῶν πεπρωμένων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, Οἱ ἀπόπειρες τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἀποδίδουν στὴν ἀρχὴ μεγαλύτερη ἀξία: ἐπὶ Ἐζεκία¹¹, καὶ κυρίως ἐπὶ Ἰωσία, πού ἐξασφαλίζει πρὸς ὄφελος τοῦ Ναοῦ τὴν Ἐνότητα

⁵ Ἰερεμίου ζ', 4.

⁶ Ἡσαΐου στ'.

⁷ Ἡσαΐου λζ', 16-20.33 ἐξ.

⁸ Ἡσαΐου α', 11-17. Ἰερεμίου στ', 20, 7,9 ἐξ.

⁹ Ἰεζεκιήλ η', 7 -18.

¹⁰ Μιχαίου γ', 12. Ἰερεμίου ζ', 12-15. Ἰεζεκιήλ 9-10.

¹¹ Δ' Βασιλειῶν ιη', 4, 2 Παραλειπομένων κθ', 31.

τῶν ἱερῶν¹². Τελικά ὅμως οἱ προφητικές ἀπειλές πραγματοποιοῦνται¹³: ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐγκαταλείπει τή βεβηλωμένη κατοικία της¹⁴. Μήπως τελειώνει ἐδῶ ἡ σημασία τοῦ ναοῦ; Ὁχι, καθόλου, γιατί οἱ ἐσχατολογικοὶ χρησμοὶ τῶν προφητῶν τοῦ ἔδωσαν μιά σπουδαία θέση στίς περιγραφές τοῦ μέλλοντος. Ὁ Ἡσαΐας τόν εἶδε ὡς τό μελλοντικό θρησκευτικό κέντρο ὁλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας, συμφιλιωμένης στή λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ¹⁵. Ὁ Ἰεζεκιήλ πρόβλεψε μέ λεπτομέρειες τήν ἀνακατασκευή του,- κατά τήν ἐθνική ἀποκατάσταση¹⁶. Ἔτσι, ἡ πρώτη φροντίδα τῶν Ἰουδαίων μόλις γύρισαν στήν πατρίδα τους ἀπό τήν ἐβδομηντάχρονη ἐξορία στή Βαβυλῶνα εἶναι νά τόν ξαναχτίσουν μέ τήν ἐνθάρρυνση τῶν προφητῶν Ἀγγαίου καί Ζαχαρία¹⁷. Νέοι χρησμοὶ ψάλλουν τή μελλοντική του δόξα¹⁸. Σ' αὐτό τό δεύτερο ναό, ἡ λατρεία ἐπαναλαμβάνεται ὅπως καί στό παρελθόν: ὁ ναός εἶναι τό κέντρο τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, πού ἐπιστρέφει τώρα στή θεοκρατική δομή τῆς καταγωγῆς του. Ἀποτελεῖ καί πάλι τό σημεῖο τῆς θεϊκῆς παρουσίας ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ἐδῶ ἔρχονται οἱ Ἰσραηλίτες γιά προσκύνημα, καί ὁ υἱός Σειράχ ἐγκωμιάζει μέ ἐνθουσιώδη φωνή τή μεγαλοπρέπεια τῶν τελετῶν του¹⁹. Γι' αὐτό, ὅταν ὁ βασιλιάς Ἀντίοχος τόν βεβηλώνει καί ἐγκαθιστᾷ ἐκεῖ μιά εἰδωλολατρική λατρεία, οἱ Ἰουδαῖοι στασιάζουν γιά νά τόν ὑπερασπιστοῦν καί ὁ πρῶτος σκοπός τοῦ ἱεροῦ τους πολέμου εἶναι νά τόν ἐξαγνίσουν γιά νά ξαναρχίσει ἡ παραδοσιακή λατρεία²⁰. Ὑστερα ἀπό μερικές δεκαετίες, ὁ Ἡρώδης ὁ Μέγας θά τόν ξαναχτίσει μέ μεγαλοπρέπεια. Ἀλλά πιό σπουδαία κι

¹² Δ' Βασιλειῶν κγ', 4- 27.

¹³ Δ' Βασιλειῶν κε', 8-17.

¹⁴ Βλ. Ἰεζεκιήλ ι', 4 καί 18

¹⁵ Ἡσαΐου β', 1-4.

¹⁶ Ἰεζεκιήλ μ', 48.

¹⁷ Ἑσδρας 3-6.

¹⁸ Ἀγγαίου 2, 1-9. Ἡσαΐου ξ', 7-11.

¹⁹ Σοφία Σειράχ ν', 5-21.

²⁰ Α' Μακκαβαίων δ', 36-43.

από τήν έξωτερική λαμπρότητα εἶναι ἡ εἰλικρινής εὐσέβεια πού ἐκδηλώνεται στίς τελετές τοῦ Ναοῦ.

3. Πρὸς τὸν πνευματικό ναό.

Παρά τήν προσήλωση αὐτὴ στὸν πέτρινο ναό, ἓνα νέο ρεῦμα σκέψεως ἄρχισε νὰ ἐκδηλώνεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς προφητικῆς ἐποχῆς. Οἱ ἀπειλές τοῦ Ἰερεμῖα γιὰ τὸ ναό²¹, ἡ καταστροφή ἔπειτα τοῦ κτιρίου καὶ προπάντων ἡ πείρα τῆς ἐξορίας ἔκαναν φανερὴ τὴν ἀνάγκη μιᾶς λατρείας πιο πνευματικῆς, πού ν' ἀνταποκρίνεται στίς ἀπαιτήσεις «τῆς θρησκείας τῆς καρδίας», πού διαδίδεται ἀπὸ τὸ Δευτερονόμιο καὶ τὸν Ἰερεμῖα²². Στὴν ἐξορία, γίνεται πιο ἀντιληπτὴ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ παντοῦ ὅπου βασιλεύει, παντοῦ ὅπου λατρεύεται²³. Μήπως ἡ δόξα Του δὲν ἐκδηλώθηκε στὸν Ἰεζεκιήλ, στὴ Βαβυλώνα²⁴; Ἔτσι, σὸ τέλος τῆς ἐξορίας, βλέπουμε ὀρισμένους προφῆτες νὰ ἐπισημαίνουν στοὺς Ἰουδαίους τὸν κίνδυνο μιᾶς ὑπερβολικῆς προσηλώσεως στὸν πέτρινο ναό²⁵, σὰν νὰ ταίριαζε καλύτερα ἡ πνευματικὴ λατρεία πού ἀπαιτεῖ ὁ Θεός - Θεός τῶν φτωχῶν καὶ τῶν ταπεινῶν²⁶- μέ μιὰ πνευματικὴ παρουσία τοῦ Θεοῦ, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὑλικά σημεῖα. Ὁ Θεός κατοικεῖ στὸν οὐρανὸ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀκούει τίς προσευχές τῶν πιστῶν Του σὲ ὁποιοδήποτε τόπο καὶ ἂν γίνονται²⁷. Ἡ ὕπαρξη ἐνὸς τέτοιου ρεύματος ἐξηγεῖ πῶς, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἰουδαϊκὴ αἵρεση τῶν Ἑσσαίων μπόρεσε νὰ διακόψει τοὺς δεσμούς της μέ τὴ λατρεία ἐνὸς ναοῦ, πού τὸν θεωρεῖ μολυσμένο ἀπὸ ἓνα παράνομο Ἱερατεῖο, καὶ νὰ θεωρήσει τὸν ἑαυτὸ της σὰν ἓνα πνευματικὸ ναό, ὅπου ὁ

²¹ Ἰερεμίου ζ'.

²² Δευτερονομίου στ', 4 ἐξ. Ἰερεμίου λη', 31.

²³ Ἰεζεκιήλ ια', 16.

²⁴ Ἰεζεκιήλ α'.

²⁵ Ἡσαΐου ξστ', 1 ἐξ.

²⁶ Ἡσαΐου ξστ', 2.

²⁷ Βλ. Τωβίτ γ', 16.

Θεός δέχεται τήν ἀντάξια λατρεία Του. Εἶναι ἡ ἐποχή πού οἱ ἀπόκρυφες ἀποκαλύψεις περιγράφουν στόν οὐρανό αὐτό τό ναό πού δέ φτιάχτηκε ἀπό ἀνθρώπινα χέρια: ἐκεῖ κατοικεῖ ὁ Θεός. Ὁ ναός ἐδῶ κάτω δέν εἶναι παρά μόνο ἡ ἀτελής εἰκόνα Του²⁸, κι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ οὐράνιος ναός, στό τέλος τῶν αἰώνων, θά κατεβεῖ ἐδῶ κάτω γιά νά γίνει ἡ θεϊκή κατοικία στόν «κόσμο τοῦ μέλλοντος».

Τό θέμα ἀναπτύσσεται στήν Καινή Διαθήκη μέ Χριστολογική καί ἐσχατολογική προοπτική.

Ι. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, νέος ναός.

1. Ὁ Ἰησοῦς καί ὁ ἀρχαῖος ναός.

Ὁ Ἰησοῦς, ὅπως καί οἱ προφῆτες, ἐκφράζει γιά τόν ἀρχαῖο ναό τόν πιό βαθύ σεβασμό. Ἐκεῖ τόν παρουσίασε ἡ Μαρία²⁹. Ἐκεῖ πηγαίνει γιά τίς ἐπίσημες τελετές, σάν νά ἦταν τόπος συναντήσεως μέ τόν Πατέρα Του³⁰. Ἐπιδοκιμάζει τίς ἐκεῖ λατρευτικές ἐκδηλώσεις, ἀλλά καταδικάζει συνάμα τήν τυπολατρία πού κινδυνεύει νά τίς διαφθείρει³¹. Ὁ ναός εἶναι γι' αὐτόν οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἓνας οἶκος προσευχῆς, τό σπίτι τοῦ Πατέρα Του, καί ὀργίζεται ὅταν τό μετατρέπουν σέ τόπο ἐμπορίου. Γι' αὐτό, μέ μιά προφητική χειρονομία, διώχνει ἀπό ἐκεῖ τοὺς ἐμπόρους τῶν περιστεριῶν γιά νά τόν ἐξαγνίσει³². Καί ὅμως, ἐξαγγέλλει τήν καταστροφή τοῦ μεγαλοπρεποῦς οἰκοδομήματος, ἀπό τό ὁποῖο δέ θά μείνει πέτρα πάνω στήν πέτρα³³. Στή διάρκεια τῆς δίκης του, τόν κατηγοροῦν ἀκόμα ὅτι δήλωσε πώς θά γκρεμίσει τό ναό πού φτιάχτηκε

²⁸ Βλ. Σοφία Σολομώντος η', 18.

²⁹ Λουκα β', 22-39.

³⁰ Λουκᾶ β', 41-50. Ἰωάννου β', 14.

³¹ Ματθαίου ε', 23 ἐξ. ιβ', 3-7. Πρλ. κγ', 16-22.

³² Ματθαίου κα', 12-17. Πρλ. Ἰωάννου β', 16 ἐξ. Βλ. Ἡσαΐου νστ', 7. Ἰερεμίου ζ', 11.

³³ Ματθαίου κγ', 38 ἐξ. κδ', 2.

ἀπό ἀνθρώπινα χέρια, καί σέ τρεῖς μέρες θά ξαναχτίσει ἕναν ἄλλο, πού δέ θά εἶναι φτιαγμένος ἀπό ἀνθρώπινα χέρια³⁴. Ἡ ἴδια κατηγορία ἐπαναλαμβάνεται βλάσφημα τήν ὥρα τῆς ἀγωνίας του πάνω στό σταυρό³⁵. Κι ὅμως πρόκειται γιά ἕνα λόγο μυστηριώδη πού μόνο τό μέλλον θά ἐξηγήσει τό νόημά του. Στό μεταξύ, τή στιγμή τῆς τελευταίας του πνοῆς, σκίζεται τό καταπέτασμα πού χώριζε τά Ἁγία τῶν Ἀγίων, καί αὐτό σημαίνει ὅτι τό ἀρχαῖο ἄδυτο χάνει τόν ἱερό του χαρακτήρα: ὁ Ἰουδαϊκός ναός ἔχει ἐκπληρώσει πιά τό σκοπό του ὡς σημεῖο τῆς θεϊκῆς παρουσίας.

2. Ὁ νέος ναός.

Πράγματι, αὐτός ὁ σκοπός ἐκπληρώνεται στό ἐξῆς ἀπό ἕνα ἄλλο σημεῖο, πού εἶναι τό ἴδιο τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιο τοποθετεῖ στά πλαίσια τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ τό μυστηριώδη λόγο γιά τό ναό πού καταστρέφεται καί ξαναχτίζεται σέ τρεῖς μέρες³⁶. Ἀλλά προσθέτει: «ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ» καί οἱ μαθητές του τό κατάλαβαν μετὰ τήν ἀνάστασή του³⁷. Αὐτός λοιπόν εἶναι ὁ νέος καί ὁριστικός ναός, πού δέν φτιάχτηκε ἀπό ἀνθρώπινα χέρια, αὐτός ὅπου ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγκατέστησε τήν κατοικία του ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους³⁸, ὅπως ἄλλοτε στή σκηνή τοῦ Ἰσραήλ. Γιά νά καταλυθεῖ ὅμως ὁ πέτρινος ναός, πρέπει ὁ Χριστός νά πεθάνει καί νά ἀναστηθεῖ: ὁ Ναός τοῦ σώματός Του θά καταστραφεῖ καί θά ξαναφτιαχτεῖ, αὐτή εἶναι ἡ θέληση τοῦ Πατέρα Του³⁹. Μετὰ τήν ἀνάστασή Του, αὐτό τό σῶμα, σημεῖο τῆς θεϊκῆς παρουσίας ἐδῶ στή γῆ, θά γνωρίσει μιά

³⁴ Μάρκου ιδ', 58.

³⁵ Ματθαίου κζ', 39 ἐξ.

³⁶ Ἰωάννου β', 19.

³⁷ Ἰωάννου β', 21 καί ἐξῆς.

³⁸ Ἰωάννου α', 14.

³⁹ Ἰωάννου 10, 17 ἐξ. ιζ', 4 ἐξ.

νέα μεταμορφωμένη κατάσταση που θά τοῦ ἐπιτρέψει νά εἶναι παρών σ' ὅλους τούς τόπους καί σ' ὅλους τούς αἰῶνες στήν τέλεση τῆς θείας εὐχαριστίας. Ἐτσι, δέν ἀπομένει παρά νά ἐξαφανιστεῖ ὁ παλαιός ναός, καί, μέ τήν καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ τό 70, θά σηµάνει τό ὁριστικό του τέλος.

II. Ἡ Ἐκκλησία, πνευματικός ναός.

1. Οἱ χριστιανοί καί ὁ ἰουδαϊκός ναός.

Κατά τή μεταβατική περίοδο μετά τήν Πεντηκοστή, οἱ Ἀπόστολοι καί ἐκεῖνοι που πιστεύουν στό Λόγο συνεχίζουν νά συχνάζουν στό ναό τῆς Ἱερουσαλήμ⁴⁰. Πράγματι, ὅσο ὁ Ἰουδαϊσμός, μέ τούς ἡγέτες καί μέ τό λαό του, δέν ἔχει ἀπορρίψει τό Εὐαγγέλιο, ὁ παλαιός τόπος λατρείας δέν ἔχει χάσει κάθε ἐπαφή μέ τή νέα λατρεία που ἐγκαινίασε ὁ Ἰησοῦς. Ὁ Ἰουδαϊκός λαός, μέ τή μεταστροφή του, θά μποροῦσε νά παίξει ἕνα σπουδαῖο ρόλο στή μεταστροφή ὁλόκληρου τοῦ κόσμου. Παρατηροῦνται ὅμως συμπτώματα διασπάσεως. Ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος στήν ἀπολογία του γιά τήν πνευματική λατρεία, μεταδίδει τήν προαίσθησιν γιά τήν πτώση τοῦ ναοῦ που ἔγινε ἀπό ἀνθρώπινα χέρια⁴¹, καί αὐτά τά λόγια θεωροῦνται βλασφημία, που θά τόν ὀδηγήσει στό θάνατο. Ἄλλωστε, ἀκόμα μερικά χρόνια, καί ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ θά ἐπιταχύνει τή σκλήρυνση τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί ὁ ναός θά καταστραφεῖ.

⁴⁰ Πράξεων β', 46. γ', 1-11 καί κα', 26.

⁴¹ Πράξεων ζ', 48 ἐξ.

2. Ὁ πνευματικός ναός.

Ἀλλά πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτά, οἱ Χριστιανοί θά συνειδητοποιήσουν ὅτι ἀποτελοῦν οἱ ἴδιοι τὸ νέο ναό, τὸν πνευματικό ναό, προέκταση τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ρητὴ διδασκαλία τοῦ Παύλου: ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ ναός τοῦ Θεοῦ, χτισμένος πάνω στοῦ Χριστοῦ, θεμέλιο, κεφαλὴ καὶ ἀκρογωνιαίος λίθος⁴². Ναός περιφανής, ὅπου Ἰουδαῖοι καὶ εἰδωλολάτρεις προσέρχονται, χωρὶς διάκριση, στὸν Πατέρα, μέ τὸ ἴδιο Πνεῦμα⁴³.

Κάθε χριστιανός εἶναι, ὁ ἴδιος, ναός τοῦ Θεοῦ ὡς μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ⁴⁴ καὶ τὸ σῶμα του εἶναι ὁ ναός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁴⁵. Αὐτές οἱ δύο προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους: ἀφοῦ τὸ ἀναστημένο σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου κατοικεῖ ἐνσαρκωμένη ἡ θεότητα⁴⁶, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ναός τοῦ Θεοῦ, τότε καὶ οἱ χριστιανοί, μέλη αὐτοῦ τοῦ σώματος, ἀποτελοῦν μαζί του τὸν πνευματικό ναό. Μὲ πίστη καὶ ἀγάπη ὀφείλουν νὰ συμβάλουν στὴν ἀνάπτυξή του⁴⁷. Ἔτσι, ὁ Χριστός εἶναι ἡ ζωντανὴ πέτρα, πού τὴν ἀπέρριψαν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ πού τὴν διάλεξε ὁ Θεός. Οἱ πιστοί, ζωντανές πέτρες κι αὐτοί, συγκροτοῦν μαζί του ἓνα πνευματικό οἰκοδόμημα, γιὰ μία ἅγια ἱεροσύνη πού ἀποβλέπει στὶς πνευματικές θυσίες⁴⁸. Αὐτός εἶναι ὁ ὀριστικός ναός, πού δὲ φτιάχτηκε ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια: ἡ Ἐκκλησία, σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τόπος συναντήσεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, σημεῖο τῆς θεϊκῆς παρουσίας στὴ γῆ. Ὁ ἀρχαῖος ναός δὲν ἦταν λοιπὸν παρὰ ὁ τύπος αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, τύπος ὑποβλητικός ἀλλὰ ἀτελής, προσωρινός καὶ τώρα πιά ξεπερασμένος.

⁴² Πρὸς Κορινθίους Α', γ', 10-17. Πρὸς Κορινθίους Β', στ', 16 ἐξ. Πρὸς Ἐφεσίους β', 20 ἐξ.

⁴³ Πρὸς Ἐφεσίους β', 14-22.

⁴⁴ Πρὸς Κορινθίους Α', Κορ στ', 15 καὶ ιβ', 27.

⁴⁵ Πρὸς Κορινθίους Α', στ', 19. Βλ. Πρὸς Ρωμαίους η', 11.

⁴⁶ Πρὸς Κολοσσαεῖς β', 9.

⁴⁷ Πρὸς Ἐφεσίους δ', 1-16.

⁴⁸ Α' Πέτρου β', 4 ἐξ. Βλ. Πρὸς Ρωμαίους ιβ', 1.

III. Ο οὐράνιος ναός

1. Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη χρησιμοποιεῖ κι αὐτή, μέ ἄλλο ὅμως τρόπο, τὸ συμβολισμό τοῦ ἀρχαίου ναοῦ. Ἦδη ὁ Ἰουδαϊσμός τὸν ἔβλεπε ὡς ἀνθρώπινο ἀντίγραφο τῆς οὐράνιας διαμονῆς τοῦ Θεοῦ, αὐτῆς πού οἱ ἀποκαλύψεις περιγράφανε συνήθως μέ βάση τὸ ναὸ τῆς Ἱερουσαλήμ. Μέσα σ' αὐτό τὸ πλαίσιο, ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή συνόδου περιγράφει τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ- Ἱερέα, πού πραγματοποιεῖται μέ τὸ θάνατο, τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀνάληψή του. Στὸ τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς του, ἔφθασε ὡς μέσα στὰ ἄδυτα τοῦ οὐρανοῦ, ὅχι μέ τὸ αἷμα τῶν ζώων-θυμάτων τῆς συμβολικῆς λατρείας, ἀλλὰ μέ τὸ δικό Του αἷμα⁴⁹. Εἰσῆλθε ἐκεῖ ὡς πρόδρομος γιὰ νὰ μᾶς ἀνοίξει τὸ δρόμο πρὸς τὸ Θεό⁵⁰. Ἐνωμένοι μ' αὐτόν τὸ μοναδικό Ἱερέα, μπορούμε λοιπὸν νὰ ἀπολαύσουμε μέ τὴ σειρά μας τὴ θεϊκὴ παρουσία, μέσα σ' αὐτὰ τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων ὅπου κατοικεῖ ὁ Θεός, καὶ ὅπου ἀπὸ τώρα μπορούμε νὰ προσεγγίσουμε μέ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως⁵¹.

2. Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη.

Στὴν Ἀποκάλυψη, ἡ εἰκόνα τοῦ οὐράνιου ναοῦ συνδυάζεται μέ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπίγειου ναοῦ, τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπάρχει ἐδῶ κάτω ἓνας ναός, ὅπου οἱ πιστοὶ προσφέρουν τὴ λατρεία τους στό Θεό. Οἱ εἰδωλολάτρεις καταπατοῦν τὰ ἐξωτερικά του προπύλαια, εἰκόνα συμβολικὴ τοῦ διωγμοῦ πού ταλαιπωρεῖ

⁴⁹ Πρὸς Ἑβραίους θ', 11-14 καὶ 24.

⁵⁰ Πρὸς Ἑβραίους δ', 14, 10, 19 ἐξ.

⁵¹ Πρὸς Ἑβραίους στ', 19 καὶ ἐξῆς.

τήν Ἐκκλησίαν⁵². Ἐκεῖ πάνω ὅμως ὑπάρχει ἐπίσης ἓνας ναός, ὅπου δεσπόζει τό ἐσφαγμένον Ἀρνίον, καί ὅπου τελεῖται λειτουργία προσευχῆς καί αἴνου⁵³. Στό τέλος ὅμως τῶν καιρῶν, αὐτή ἡ δυάδα δέ θά ὑπάρχει πιά. Πράγματι, ὅταν θά κατεβεῖ στή γῆ ἡ οὐράνια Ἱερουσαλήμ, μνηστή τοῦ ἀρνίου στολισμένη γιά τούς αἰώνιους γάμους, δέ θά τῆς χρειάζεται πιά ναός. Ναός της θά εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός καί τό ἀρνίον⁵⁴. Οἱ πιστοί θά προσεγγίζουν τότε τό Θεό χωρίς τή βοήθεια σημείων, ἢ μάλλον θά Τόν βλέπουν πρόσωπο μέ πρόσωπο γιά νά μετέχουν πλήρως στή ζωή Του.

«Ὡς τῶ Ναῶ ἐστῶτες τῆς δόξης σου, ἐν οὐρανῶ ἐστάναι νομίζομεν, Θεοτόκε, πύλη ἐπουράνιε, ἄνοιξον ἡμῖν τήν θύραν τοῦ ἐλέους σου».

Μετά πατρικῶν εὐχῶν καί ἀγάπης
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Καισαριανῆς, Βύρωνος & Ὑμηττοῦ Δανιήλ

⁵² Ἀποκαλύψεως ια', 1 καί ἐξῆς.

⁵³ Ἀποκαλύψεως ε', 6-14 καί ζ', 15.

⁵⁴ Ἀποκαλύψεως κα', 22.